

A magyar nyelvű iskoláztatás Jugoszláviában

Kisebbségi körülmények között az anyanyelven való tanulás nem magától értetődő dolog. Mégha a törvények lehetővé teszik is a nemzetiségi nyelvű iskoláztatást, a körülmények és a viszonyok miatt nem mindig kerül rá sor. Elsősorban az általános képzés folyik anyanyelven, a magyar diákoknak mintegy 4/5-e részesül benne Vajdaságban. némelyik helységben gyakorlatilag minden magyar gyerek magyar tananyelvű tagozatra jár, de akad olyan is, ahol csak a töredékük. A középiskolákban körülbelül 2/3 a magyarul tanulók aránya. A főiskolákon és egyetemi karokon ennél kisebb mértékű az anyanyelven való tanulás (56%, illetve 35%) a magyar nemzetiségűek körében.

Az általános iskolai magyar tagozatokon szembeötlő a fokozatos létszámcsökkenés. Az ötvenes években a kedvező demográfiai helyzettel összhangban (1953-ban a születési arányszám 19,8 ezrelék, a halálozási pedig 11,9 ezrelék volt) a magyarul tanulók száma megközelítette az ötvenezeret (1954/55: 47.500, 1958/59: 45.478), a hatvanas években 40.000 alá csökkent (1961/62: 44.825, 1966/67: 40.363, 1969/70: 37.915), a hetvenes évek végén pedig a 30.000-et sem érte el (1970/71: 36.329, 1971/72: 34.786, 1973/74: 34.278, 1975/76: 32.279, 1979/80: 28.266). A nyolcvanas években lelassult a csökkenés (1985/86: 26.201, 1987/88: 27.154, 1989/90: 26.794), a kilencvenes években viszont ismét felgyorsult, és közeledik a 20.000 felé (tehát négy évtized alatt már több, mint ötven százalékos: 1990/91: 25.526, 1992/93: 24.713, 1994/95: 22.901, 1996/97: 22.062). A vajdasági magyarság létszáma szintén csökkent, de csak a hatvanas évektől kezdve, addig növekedett, és jóval kisebb mértékben, mintegy harminc százalékkal. A különbség a születési arányszám csökkenésével, az elvándorlással és a beolvadással magyarázható. A magyar többségű bácskai községekben főleg a natalitás és a mortalitás arányának megváltozása vezetett létszámcsökkenéshez, Bánátban többnyire az elvándorlás, a szór-

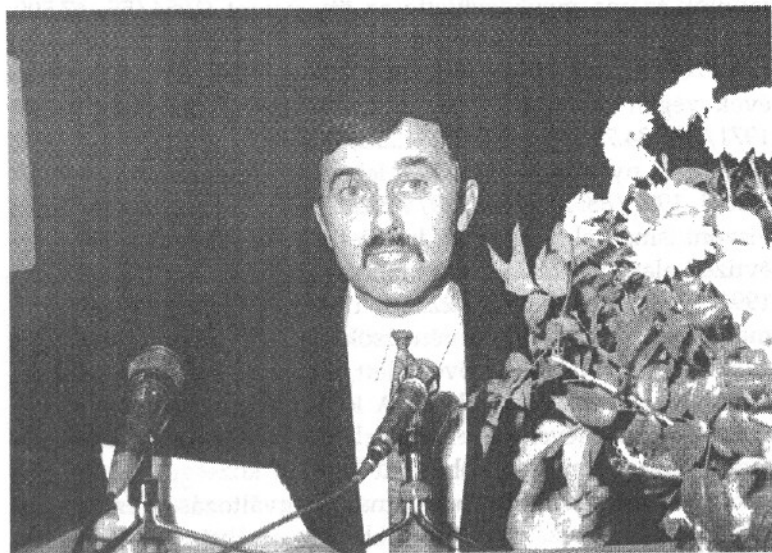
ványvidékeken és a szerb többségű városokban pedig elsősorban a beolvasás (ezt jelentősen elősegítik a vegyes házasságok).

A vajdasági községek több csoportba oszthatók abból a szempontból, hogy milyen helyzetben van a magyar nyelvű általános iskolai oktatás:

I. Azok a vajdasági községek, amelyekben a magyar lakosság aránya annyira minimális, hogy nincs reális lehetőség az anyanyelvű oktatásra (2% alatt): Alibunar, Mitrovica, Opoava, Pazova, Pećinci, Petrőc, Šid, Zsablya

II. Azok a vajdasági községek, amelyekben 2 és 10% között van a magyar lakosság, és nem szervezték meg magyar nyelven az általános oktatást: Beočin, Ruma, Bács, Úrög, Titel, Indija, Palánka (az utóbbi háromban a hetvenes években még van).

III. Azok a vajdasági községek, amelyekben 10%-nál kevesebb magyar él, mégis van magyar nyelvű általános oktatás: Fehértemplom, Pancsova, Versec (megszűnőben), Verbász (szintén), Hódság, Újvidék

Molnár Csikós László előadást tart

IV. A községben 10 és 50% közti magyar él, megszervezték a magyar nyelvű általános oktatást: Apatin, Csernye, Kikinda, Kovacsica, Kovin, Kula, Plandište, Szabadka, Szécsány, Szenttamás, Temerin, Törökbecse, Törökkanizsa, Becskerek, Begaszentgyörgy, Zombor

V. A község lakossága többségében magyar nemzetiségű, minden iskolában lehetőség van a magyar nyelvű általános oktatásra: Ada, Becse, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Topolya, Zenta.

A magyar tagozatra járó általános iskolai tanulók aránya szerint a következőképpen csoportosíthatók a vajdasági községek:

A. A magyar tagozatra járó általános iskolai tanulók aránya megközelíti vagy meghaladja a magyar nemzetiségűekét: Ada, Becse, Csernye, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Temerin, Topolya, Zenta (Amint látjuk, ebben a csoportba nemcsak a magyar többségű községek sorolhatók.)

B. A magyar tagozatos diákok aránya 80-90%: Begaszentgyörgy, Kovacsica (a 90-es évekig 90%-on felül), Szabadka, Szenttamás (korábban meghaladta a 90%-ot), Törökkanizsa

C. A magyar tagozatra járó tanulók részesedése 70-80%-os: Apatin, Törökbecse (azelőtt olykor 80%-on felül is), Becskerek (Zrenjanin)

D. Mintegy 60-70%-ot tesz ki a magyar tagozatos diákok aránya: Hódság (a 90-es évekig 70%-on felül), Kovin (szintén), Zombor, Kikinda (a 80-as években 70%-on felül, a 70-es években 80%-on felül)

E. A diákoknak 15-45%-a jár magyar tagozatra: Fehértemplom, Kula (a 80-as években 50%-körül, a 70-es években 50%-on felül), Pancsova, Plandište, Újvidék (a 80-as években 50-60%)

F. A magyar tagozatra járó tanulók aránya nem éri el a 15%-ot: Szécsány, Verbász (a 80-as években 25% körül, a 70-es években 40% körül), Versec (a 70-es években 40% körül)

Egyes községekben a magyarul tanuló diákok aránya olykor meghaladja a magyar nemzetiségűekét (tehát 100%-on felül van), elsősorban Kanizsán (a 70-es és 80-as években is), 1987/88-ban Adán, Becsén, Csernyén, Topolyán, Zentán, 1989/90-ben Adán, Csernyén, Topolyán, Zentán is, stb.

Az elmúlt tanévben (1996/97) 22.062 tanuló részt vett magyar nyelvű oktatásban, zömük (21.848) magyar nemzetiségű,

214 pedig más nemzetiségűnek vallotta magát. összesen 27.584 magyar nemzetiségű tanuló járt általános iskolába, 79,2%-uk magyar tannyelvű tagozatra, 20,76%-uk (5.726 tanuló) szerb tagozatra, további 9 diák ruszin, 1 pedig román nyelven tanult. Az előző tanévhez (1995/96) képest a magyar nemzetiségű tanulók száma 498-cal, vagyis 1,77%-kal csökkent, főleg Zentán (143 tanulóval), Szabadkán (113-mal), Topolyán (78-cal), Zomborban (70-nel), Törökkanizsán 63-mal) stb. A magyar nyelven tanulók száma 569-cel (azaz 2,52-cal) csökkent az előző tanévhez viszonyítva. 83 általános iskolában és 35 kihelyezett tagozaton (összesen 1042 tagozaton) folyik magyar nyelvű oktatás. Nyílt ugyan új kihelyezett tagozat (Udvarnokon a begaszentgyörgyi általános iskola keretében), egészében viszont 18-cal kevesebb lett.

A szerb tannyelvű tagozatra járó magyar diákok közül 1663 (29,04%) részesül anyanyelvápolásban, valamint további 579 olyan tanuló is látogatja ezeket az órákat, akik nem magyar nemzetiségűek (többnyire vegyes házasságból származó gyerekek).

A tanügyi hatóság kérdést intézett azokhoz az iskolákhoz, amelyekben szerb nyelven tanuló magyar diákok vannak, hogy az első osztályba való iratkozás alkalmával kikérlik-e a szülők véleményét az anyanyelvápolással kapcsolatban. A 226 iskola közül csupán 79 küldött igenlő választ, 5 nemmel felelt, 142 pedig nem reagált a kérdésre (vagyis ignorálta a dolgot).

A magyar nyelvű középiskolai oktatás a negyvenes évek második felében többnyire gimnáziumokban folyt. 1951/52-ben például 6 gimnáziumban 1379 tanuló végezte tanulmányait magyar nyelven. Fokozatosan növekedett a tanonciskolai és a technikumi tanulók száma is. Az 1969/70-es tanévben összesen 49 tagozaton 5642 diák tanult. A hetvenes évek elején új gimnáziumi és szakközépiskolai tagozatok nyílnak (Törökkanizsán, Becsén, Pancsován, Kúlán). 1970/71-ben 1666 volt a magyarul tanuló gimnazisták száma, a szakközépiskolásoké pedig 4422, 1971/72-ben 1859 gimnáziumi és 4978 szakközépiskolai tanuló járt magyar tagozatra, 1972/73-ban 2026, illetve 5151, 1974/75-ben 2331 gimnazista, 1975-ben oktatási reformra került sor, ennek következtében olyan helységeken is lehetővé vált az anyanyelvű képzés, ahol korábban nem működött középiskolai tagozat magyar nyelven. 1978/79-ben 32 általános közép-

iskolában folyt magyar nyelvű oktatás, 5950 tanuló részesült benne, 3739 tanuló pedig az ún szakirányú oktatás keretében végezte tanulmányait. A kezdeti fellendülés után csökkenés következett be a tanulók létszámában. 1987/88-ban újra visszaállították a négyosztályos középiskolát. Ebben a tanévben a magyar diákoknak 61,6%-a tanult anyanyelvén, 1988/89-ben 6911 (63,8%) diák járt magyar tagozatra, 1990/91-ben (a gimnáziumok visszaállításának évében) 6860 (70,75%), 1992/93-ban 7024 (70,8%), 1994/95-ben pedig 6523 (73,7%).

A vajdasági középiskolákban az elmúlt (1996/97) tanévben 9466 magyar diák tanult, közülük 6362-en anyanyelvükön (67,21%), 3104-en pedig szerb nyelven. A magyar tannyelvű tagozatokra a magyar nemzetiségű tanulókon kívül 46 délszláv, 41 szlovák és 27 ruszin is járt, 12 község 28 középiskolájában folyik magyar nyelvű oktatás, mégpedig 8 gimnáziumban (Zentán, Szabadkán, Becsén, Topolyán, Zomborban, Újvidéken, Becskereken és - a kikindai gimnázium kihelyezett tagozataként - Törökkanizsán), a tagozatok száma 51 (ugyanannyi mint az 1995/96-os tanévben), a tanulóké pedig 1290 (40-nel több), továbbá 19 szakközépiskolában (mégpedig öt szabadkaiban, két-két topolyaiban, becseiben, zomboriban, zentaiban, - egyik a becsekereki egészségügyi középiskola kihelyezett tagozata -, valamint egy-egy adaiban, kanizsaiban, újvidékiben, temeriniben és csókaiban, továbbá egy zeneiskolában, Szabadkán. A tanulók száma 5186, a tagozatoké 206 (a létszám 37-tel, a tagozatoké kettővel csökkent), ebből 2206 négyéves technikumban, 2948 hároméves szakmunkásképzőben, 32 pedig kétévesben.

A szerb tagozatra járó magyar diákok számára 1996/97-ben nem szerveztek anyanyelvápolást, mert „nem volt rá igény”.

A középiskolai tanulók száma a nyolcvanas évek végéhez viszonyulva némelyik községben jelentős mértékben csökkent: Szabadkán mintegy 400-zal, Kanizsán 200-zal, Becskereken 100-zal stb., viszont Topolyán, Újvidéken, Zomborban nagyjából azonos maradt. Egyes községekben növekedés tapasztalható, mégpedig Becsén (100), Csókán (110), Törökkanizsán (50) stb.

Vajdaság 9 főiskoláján 1996/97-ben 550 magyar végezte tanulmányait (10,83%), 33-mal több, mint az előző tanévben. A magyarok közül 307-en anyanyelvükön tanulnak (55,82%), 243-an pedig szerb nyelven. A magyar nyelvű szakokon nem min-

den tárgyat adnak elő magyarul (a szabadkai óvónőképző főiskolán 28-ból 15 tantárgy, az újvidékin pedig 26-ból 13 tárgy van magyarul).

Az egyetemi karokra 1296 magyar nemzetiségű hallgató járt az elmúlt tanévben, 54-gyel kevesebb, mint 1995/96-ban. Közülük 366 (28,24%) magyar nyelven, 930 pedig szerbül végezte tanulmányait. Teljesen magyar nyelvű képzés csak az újvidéki Bölcsészettudományi kar Magyar Tanszékén folyik, a többi karon csupán részleges: a szabadkai Közgazdasági Karon 6 tárgyat adnak elő magyarul, a szabadkai Építészeti Karon 7-et, a zombori Tanítóképző Karon 9-et, az újvidéki Művészeti Akadémián 4-et. A magyarul tanuló egyetemisták száma 100-zal kisebb volt, mint az előző tanévben.

A hetvenes évekhez képest az Újvidéki Egyetem magyar nemzetiségű hallgatóinak száma 2000-ről 1300-ra csökkent. A Műszaki Karon növekedésre került sor, és a Természettudományi Karon is minimális a csökkenés (103-ról 176-ra, illetve 185-ről 162-re).

A tankönyvellátás az általános iskolák szintjén kielégítő, a középiskolákban és a felsőoktatásban viszont kisebb-nagyobb hiányosságok vannak. A tankönyvek zöme fordítás. Ezek nem mindig kifogástalan nyelvezetűek. Az iskolákban csak hazai tankönyvek használhatók. Magyarországról behozott tankönyvek alkalmazására nincs olyan lehetőség, mint korábban. 1965 és 1990 között 364 féle tankönyvet hoztak be Magyarországról (ez mintegy egyötöde a felhasználtaknak). A Tartományi Tankönyvkiadó Intézet ebben az időszakban 1483 címszót jelentett meg magyar nyelven.

Az oktatás irányítása 1990-ig többé-kevésbé decentralizált volt, a kisebbségi oktatás kérdéseivel Vajdaság Tanügyi Tanácsa foglalkozott, a tanügyi tanácsosok döntöttek róluk. Napjainkban a központosítás elve érvényesül, minden szál Belgrádban, az Oktatási Minisztériumban fut össze. A minisztériumnak nincsen olyan osztálya, amely a nemzeti kisebbségek oktatási problémáival foglalkozna. Szerencsére a Tartományi Végrehajtó Tanács Kisebbségi Titkársága jóindulattal és segítőkészen áll ki a kisebbségi nyelvű oktatás mellett, ha szükség van rá. A minisztériumnak mindössze négy magyar tanfelügyelője van Vajdaságban (7%). Az általános iskolai magyar igazgatók szá-

ma 21, 42 iskolában pedig magyarul általában nem is tudó délszláv végzi az igazgatói teendőket. A 26 középiskola közül, ahol magyar tagozatok is működnek, nyolcban magyar az igazgató. A viszonylag korlátozott hatáskörű iskolaszékek nemzetiségi összetétele is meglehetősen aránytalan.

Mindezek a tényezők többé-kevésbé befolyásolják a magyar nyelvű tanítás minőségét és hatékonyságát. Reméljük, hogy a helyzet kedvezőbbre fordul az elkövetkező időszakban!

IRODALOM

Tájékoztató Vajdaság AT-ban a nemzeti kisebbségi (magyar, szlovák, román és ruszin) tanulók és egyetemi hallgatók általános és középiskolai, valamint felsőoktatásáról és neveléséről, Novi Sad, 1997. május. Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsa.

Ruža Petrović: Demografski razvitak Vojvodine, Novi Sad, 1973. Centar za političke studije i društveno-političko obrazovanje.

Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig, 1995. Szabadka, Életjel.

A Szövetségi és a Tartományi Statisztikai Intézet évkönyvei, közlönyei és egyéb kiadványai.

Breznik Dušan: Demografija: analiza, metodi i modeli, Beograd, 1980. Naučna knjiga.